

H.C. Dresselhuys*

inleiding

Onderstaand fragment is overgenomen uit een klein cahier met dagboekanteekeningen over de kabinetscrisis van november 1925 van mr. H.C. Dresselhuys, voorzitter van de Vrijheidsbond (later ook wel de Liberale Staatspartij genoemd) en tevens fractievoorzitter in de Tweede Kamer. Het cahier bevindt zich in de recentelijk door het DNPP verkregen persoonlijke papieren van mr. Dresselhuys (DNPP, archief-Dresselhuys, no. 26; zie plaatsingslijst elders in dit Jaarboek).

Dresselhuys was van 1916 tot zijn dood in december 1926 lid van de Tweede Kamer, eerst namens de Vrije Liberalen, vanaf 1921 namens de Vrijheidsbond. Deze conservatieve liberale partij speelde een geringe rol in het politieke krachtenveld na de Eerste Wereldoorlog (de Vrijheidsbond behaalde tien zetels in 1922, negen in 1925 en in 1937 tenslotte nog slechts vier).

Het fragment vangt aan op 2 december 1925. Op 11 november was het eerste kabinet-Colijn gevallen, doordat de Tweede Kamer een amendement van ds. Kersten (SGP) had aanvaard, waarin voorgesteld werd de post op de begroting voor buitenlandse zaken, bestemd voor het gezantschap bij het Vaticaan, te schrappen. Alleen de ARP en vanzelfsprekend de katholieke Kamerleden hadden tegen dit amendement gestemd. Marchant, de leider van de Vrijzinnig Democratische Bond, werd de door Koningin als eerste aangewezen om te pogen een nieuw kabinet te vormen. De katholieken weigerden echter in te gaan op zijn verzoek om medewerking aan een 'democratische' coalitie, waarin - behalve de VDB - ook de SDAP opgenomen zou moeten worden. "Alleen bij uiterste noodzaak" kon met de SDAP worden samengewerkt, aldus Nolens, de voorzitter van de katholieke fractie in de Tweede Kamer (zie artikel R.A. Koole elders in dit Jaarboek).

Op de dag waarop onderstaand fragment aanvangt, geeft Marchant zijn formatieopdracht terug. Een benoeming tot formateur van de fractievoorzitter van de CHU in de Tweede Kamer, De Visser, hangt reeds enige tijd in de lucht. Dresselhuys ontmoet Colijn op de sociëteit De Witte op het Plein in Den Haag. Zij maken een afspraak om over mogelijke ontwikkelingen in het formatieproces te spreken. De "uiterste noodzaak" van Nolens wordt door hen op speciale wijze geïnterpreteerd.

fragment

2 Dec. Ik zit om 12 uur op de Witte de courant te lezen. Colijn(1) tikt mij op den schouder en zegt: zoo bestudeer je crisisliteratuur? Ik antwoord: zo, ik dacht dat je al naar het Loo was. Neen zegt hij, ik ben "bowled out", ik doe niets voorlopig, en wacht af: van de Koningin heb ik nog niets gehoord.-Ik zeg, nu ja, maar nu Marchant weg is, is het nu je tijd; of moeten wij nog meer mislukkingen eerst door maken? Hij antwoordt: het zal bepaald noodig zijn, dat er eerst nog het een en ander gebeurt, voor er aanleiding voor mijn optreden kan zijn. Eerst zal moeten blijken, dat een zakenkabinet niet lukt, dan dat de coalitie bepaald is afgedaan, en dan is er eerst een reden voor mij om te denken.- Ik zeg, dat dit kostbaar verlies van nationalen tijd is, doch dat hij wel zal weten, hoe het moet.- Maar, zegt hij, laat ons hier niet staan praten, anders staan er vanmiddag commentaren over in de pers: kom liever eens vanmiddag bij mij op het Dept. praten. Ik antwoord, goed, maar vanmiddag moet ik naar Noordwijk: morgenmiddag is mij goed.- Afgesproken zegt hij, en gaat weg.

3 Dec. nm. 3 uur. - Ik ontmoet Colijn op Financiën. Met groote openhartigheid vertelt hij mij zijn gansche inzicht in de crisis en alle feiten voorzoover hem die bekend zijn. Over de gezantschapsquaestie in 't Kabinet zegt hij, dat het (hiernevenstaand) bericht in de Telegraaf(2), behalve eenige kleinigheden, de historie juist weergeeft. Wat den stand der crisis aangaat, is de positie zoo, dat Dr. de Visser(3) heden op het Loo is onthouden: deze had vanmorgen te 9 uur eerst de uitnodiging ontvangen, doch had, los daarvan, zijn fractie reeds tegen morgenmiddag bijeengeroepen. Hij was vóór zijn vertrek Colijn komen spreken en had zijn bezwaren tegen een eventuele formatieopdracht uiteengezet. Colijn geloofde, dat Dr. de Visser, zoo hij aanvaardt, niet zal slagen: immers hij kan streven naar coalitieherstel en de Eerste Kamerfractie der C.H. oefent een sterken druk uit, dat de CH een modus vinden om de RK tevreden te stellen, doch Colijn meent, dat de CH nu zij eenmaal de beginselquaestie hebben gesteld, niet meer terug kunnen op straf van zelfvernietiging. (Overigens geloofde hij voor zich toch reeds dat de CH een partij waren zonder toekomst. Zij hadden destijds een viertal zetels van liberale stemmers verkregen door antipapisme eenerzijds en coalitie: doch deze zullen zij ongetwijfeld weer verliezen. Wanneer zij thans op hun antipapisme terugkomen, verliezen zij aan Lingbeek).(4)
Mocht de Visser proberen een zakenkabinet te vormen, dan doet de AR daaraan niet mee.

Ik veronderstelde, dat na de event. mislukking de Visser Colijn zelf aan bod zou komen en zeide hem, dat mijn advies aan de Kroon in dies zin had geluid. Hij zeide daar niet over te denken. Immers hij voorzag de mogelijkheid, dat Nolens in 't diepst van zijn hart een samenwerking met SDAP wel wilde, doch eerst de zgn. "uiterste noodzakelijkheid" door de feiten openbaar gedemonstreerd wilde zien. De gedachte ligt voor de hand, dat deze wel zou

had, los deswege, zijn fractie veld tege morgenmiddag bijeen geroepen. Hy was voor zijn
 verbeide Colijn komes, sprekes & had zijn beynen tege es evant. formale do dracht intengst.
 Colijn geloopte, dat D. de Vries, zou hy aanvoert, niet zalolige: minnes hy kan
 showe, now coalitie kerstel & de Eerste Kamer fractie der C.H. afent es stokes bruch mit, dat
 de C.H. es, modus vinder, om de R.K. te verde, te stelles, doos Colijn meent, dat de C.H.
 nu ey eenmaal de beginsel questie hebbs gesteld, niet meer tong kunne op straf van
 zelfboemelignij [Ditgens geloopte hy om gies tong reeds, dat de C.H. eenpaly waren
 onder toekomst. Hy hadde, deotydo es, virstal getels in liberale stemmes vordrege low
 anhypopisone vembrydo, coalitie & doos deze wulle ey onghewyfeld wees verheps. Minnes
 ey thens op hys anhypopisone tongphone, verheps ey brend dingbeet.]. Moakt de Vries
 nokeers es gubekabinet te vorme, dy doos de R.K. deary niet mee.

Ik vronderstille, det na de evant. misbudding de Vries Colijn zelfas bod zou komes
 & eede has, det myn adres es de kroon in dusse had gekint. Hy beede dan niet
 over te benkes. Minnes hy vronge de mogelikeid, det Nolens is 't despot in zyn hart
 es samenwerking mit D.D.P. wel wilde, doos erot de zyn. interste noordzakeffheid
 door de factes oprenten gedemonstereerd wilde gies. De getachte kiet over de hand, dat
 deze wel zou wille, dat es of meer xakembatmettes grindedheidskattles na
 enbele meende te vel kerams, om de te conotatere, hat de interste noordzakeffheid
 giblekes was. Mer Colijn wilde als derg. proefkonig, of slachtipper niet dienend
 Hy zou de ook over iets vorder word overwoege. Nolens wille stelle, voor de verblany
 reeds nu in de al of niet interste noordzakeffheid. Dit kes, giben es, als na de Vries.
 Nolens mit formatie wordt bekoet. - Ik merkte op, dat in die formatieperiode
 Nolens vudo de noordzakeffheid zou kunne, conotatere, & dus zyn Rommoof. - 2000 kabi
 net zou kunne vorme. Colijn gey toe, dat die periode dit gewes medebreite, mer

bladzijde uit het dagboek van mr. H.C. Dresselhuijs over de kabinetcrisis van november 1925 (DNPP, archief-Dresselhuijs, no. 26)

willen, dat één of meer zakenkabinetten of minderheidskabinetten na enkele maanden ten val kwamen, om dan te constateren, dat de "uiterste noodzakelijkheid" gebleken was. Maar Colijn wilde als derg. proefkonijn of slachtoffer niet dienen.

Hij zou dan ook, voor iets verder werd overwogen, Nolens willen stellen voor de verklaring reeds nu over de al of niet uiterste noodzakelijkheid (te beslissen - toevoeging red.). Dit kan gebeuren als na De Visser Nolens met de formatie wordt belast. - Ik merkte op, dat in die formatieperiode Nolens reeds de noodzakelijkheid zou kunnen constateren en dus zijn Roomsch-rood kabinet zou kunnen vormen. Colijn gaf toe, dat die periode dit gevaar medebracht, maar hij zag niet, hoe die risico zou zijn te vermijden. Bovendien geloofde hij niet, dat Nolens nu, een week na zijn negatieve verklaring(5), redelijkerwijs de noodzakelijkheid zou kunnen constateren. Dat ware mogelijk na 2, 3 maanden, na gebleken regeringsonmacht van een nieuw kabinet, doch niet nu. Immers de Roomschen zijn er nog niet rijp voor: in de jl. Maandag gehouden RK fractie(6) bleek juist het grootste verzet tegen samenwerking met de SDAP te komen van de Roomsche arbeidersleiders, die bij samenwerking hun eenig, zoo niet grootste middel tegen afval naar Stenhuis(7) zagen in de principieele bestrijding van het socialisme; gaat men samenwerken dan moet men gaan opbieden tegen Stenhuis. Daarnaast zitten de socialisten nog met hun revolutiemogelijkheid, waarvan zij bij samenwerking zouden moeten afstand doen, en dat laat Stenhuis niet toe. Bij de SDAP is het N.V.V. in plaats van een steun in de rug, de alles beheersende locomotief geworden.

Ik zei hem: dus die formatie Nolens met al haar rood risico moet worden door-gemaakt; zijt gij dan eindelijk aan de beurt. Neen, zei hij, dan is het jouw beurt. Als men van rechts niet slaagt dan is een zakenkabinet, type Cort v.d. Linden(8), aan de beurt. De stof daartoe ligt in jullie gelederen: niet direct onder de politieke mensen, maar indien bv. gij en Van Gijn(9) er in zitten zoudt, aangevuld met weinig geprononceerde liberalen, type Van Karnebeek(10), zou het best gaan: er konden ook een paar rechtse mensen bij.

Maar, zoo merkte ik op, dit zou dan ook een slachtoffer zijn om Nolens' uiterste noodzakelijkheid voor te bereiden en na een paar maanden te vallen. Neen, zei hij, niet als eerst de mislukking van De Visser en Nolens was gebleken. Als gij dan kwaamt met een gematigd zakelijk economisch program, dat geen rechtse beginselen aanviel, zou de rechterzijde ongetwijfeld zo'n kabinet in het leven houden. Ik althans, zei hij, zou het de meest loyale steun geven. - Ik antwoordde daar persoonlijk niets voor te voelen: noch ik, noch mijn partij zou er beter van worden en bovendien ik zou veelmeer de aangewezen oplossing zien in een kabinet Colijn: bv. in den zin zoals Van Lynden(11) met hem had besproken. Hij zei, dat dit z.i. veel minder levenskansen zou hebben omdat hij wel verplicht zou zijn "rechts" te regeren, terwijl ik mij volkomen zakelijk kon houden. Ik merkte op, dat indien hij vermeed in anti-liberalen zin te regeren en zich op het status quo wilde stellen, de Vrijheidsbond zeer goed de mogelijkheid in steun zou zien: de voorwaarden onzerzijds zouden, zoo dacht ik mij nog zeer in het vage, zouden voor een

gematigd rechts of zakenkabinet zeer wel aannemelijk kunnen zijn. Colijn bleef toen meer voor zijn gedachte gevoelen, ik voor de mijne, doch wij waren 't er over eens, dat waar deze mogelijkheid eerst na twee nieuwe mislukkingen aan de orde kwam, dit debat tot later kon worden uitgesteld.

Ik waarschuwde hem vervolgens nog tegen een simplen terugkeer van het gehele thans demissionaire kabinet na eventueele boetedoening door de C.H. Dit zou door het land, vooral na de post-Vlootwet historie als een vooraf beraamde comedie-vertoning worden gezien en een geweldige klap geven aan het parlementarisme. Hij betwistte dit niet, doch ging hierop niet dieper in.

Wij bespraken nog het gevaar voor het parlementaire systeem bij al het voortdurend gescharrel van den laatsten tijd en waren 't er over eens, dat wij beiden moesten streven naar een parlementair Kabinet op breede basis. Het land wordt, evenals in Frankrijk(12), het politiek getwist, waaraan 's Lands zaken worden geofferd, hartelijk moe. Kregen wij Kamerontbinding dan zou dit nu tot vergrooting der kleine partijtjes leiden en den chaos nog verergeren. Ik zeide hem mijnerzijds het directe partijbelang zoo nodig aan het landsbelang te willen offeren en geloofde, dat mijn fractiegenoten daarbij aan mijn zijde stonden: vandaar mijn eventuele bereidheid een Kabinet onder rechtse signatuur eventueel loyaal te willen steunen. Hij zijnerzijds deelde dit standpunt wel, doch ontveinsde zich niet de moeilijkheid zijn eigen menschen te moeten gaan leiden in andere banen dan zij gedurende 35 jaar met overtuiging waren gegaan. Wij scheidden met de conclusie, dat voorlopig afwachten de boodschap was en dat wij vermoedelijk later ons onderhoud zouden voortzetten.

noten

* inlciding en annotaties zijn verzorgd door R.A. Koole. Het fragment is een letterlijke weergave van de aantekeningen.

1. Dr. H. Colijn was op dat moment (demissionair) premier en minister van financiën. Destijds beheerde de premier altijd een vakdepartement; een ministerie van algemene zaken werd pas in de jaren dertig ingesteld.
2. Artikel door de parlementair redacteur in De Telegraaf van 2 december over de kabinetserisis; door Dresselhuys in zijn dagboek geplakt.
3. Dr. J.Th. de Visser, fractievoorzitter van de CHU in de Tweede Kamer, werd op dat moment door de Koningin gepolst om formateur te worden. In eerste instantie weigerde hij, maar op 8 december aanvaardde hij de opdracht toch. Na twee mislukkingen en evenzovele nieuwe opdrachten, verzocht hij op 22 januari 1926 formeel om ontheven te worden van zijn opdracht. De Visser's partij had voor het amendement Kersten gestemd, De Visser zelf had niet mee gedaan aan de stemming.
4. Ds. C.A. Lingbeek was parlamentslid namens de Hervormde (Gereformeerde)

Staatspartij, die van 1925 tot 1937 met één zetel in de Tweede Kamer vertegenwoordigd was. Deze partij was in 1921 door enkele Hervormde predikanten opgericht uit verzet tegen de door de CHU gevoerde politiek. Zie o.a.: J. Hippe, "De Hervormde (Gereformeerde) Staatspartij", in: Jaarboek DNPP 1982, Groningen, 1983, blz. 107-128.

5. In de brief van 30 november 1925 (zie artikel R.A. Koole elders in dit Jaarboek).

6. De fractievergadering van maandag 30 november 1925. Zie voor een verslag: G. Puchinger, Colijn en het einde van de coalitie, deel II, Kampen, 1980, blz. 451-454.

7. R. Stenhuis was van 1919 tot 1928 voorzitter van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV). Tot 1925 zat hij voor de SDAP in de Eerste Kamer; van 1925 tot 1928 in de Tweede Kamer. Enerzijds was hij fel tegenstander van het communisme, anderzijds zette hij zich krachtig af tegen het reformisme binnen de sociaal-democratie. Zijn manier van optreden wekte binnen en buiten de SDAP nogal eens beroering.

8. Prof. mr. P.W.A. Cort van der Linden was van 1913 tot 1918 leider van het extra-parlementair kabinet van liberalen en partijlozen. Cort van der Linden zelf was, hoewel (progressief) liberaal denkend, geen lid van een partij. Van 1918 tot 1934 was hij lid van de Raad van State.

9. Prof. mr. dr. A. van Gijn was minister van financiën van 1916 tot 1918 en van 1922 tot 1927 lid van de Tweede Kamer voor de Liberale Staatspartij.

10. Jhr. dr. H.A. van Karnebeek sympathiseerde met de Vrij-Liberalen, de meer conservatieve stroming die in 1921 in de Vrijheidsbond (Liberale Staatspartij) opging; hij was evenwel geen partijlid. Van 1918 tot 1927 was hij minister van buitenlandse zaken.

11. Baron J.C.E. van Lynden, chef Rijksgebouwendienst, met wie Dresselhuys op 28 november had gesproken en die in goed contact stond met Colijn. Van Lynden had Dresselhuys de suggestie van een niet nader genoemd invloedrijk persoon overgebracht betreffende een "semi-parlementair" Kabinet, bestaande uit anti-revolutionairen en katholieken, gesteund door de VDB en de CHU, rekening houdend met liberale opvattingen.

12. De Derde Republiek in Frankrijk werd op dat moment geteisterd door vele regeringscrises: vanaf april 1925 werd het land gedurende veertien maanden geregeerd door maar liefst zes verschillende kabinetten. In november 1925 was ook weer een regering gevallen, waarna Aristide Briand voor zeven maanden leider was van drie verschillende kabinetten. De financiële chaos lag aan deze crises ten grondslag.